

Bir Adanmışlığın Anlatısı: Bıyık Söylencesi*

Narrative of a Devotional: Bıyık Söylencesi

Öz

İlk öyküsünü 1950 yılında "Yeni Hikâyeler"de yayımlayarak yazın hayatına başlayan Tahsin Yücel, öykü, roman, deneme, eleştiri, masal, inceleme, derleme ve çeviri eserleriyle çağdaş Türk edebiyatının önemli figürlerinden biridir. Yazar, eserlerinin ana eksenine yerleştirdiği birey ve toplumun aşırısına varan tutkularını, çok katmanlı anlam örgüsü içinde, ince bir alay ve keskin bir ironi ile eleştirir.

Yücel'in 1995 yılında yayımladığı *Bıyık Söylencesi* romanı, tutku ve adanmışlığın bireyin yaşamında yarattığı yıkıcı etkinin boyutlarını irdelemesi bakımından dikkat çekicidir. Bir taşra kasabasında geçen ve 'bıyık' üzerinden insan-nesne ilişkisini ironik bir üslûpla irdeleyen roman, "bıyığın adamı olmak uğruna" erkekliğinden, ailesinden, hayatından vazgeçen Cumali'nin trajik öyküsünü anlatır.

Bu çalışma, Tahsin Yücel'in *Bıyık Söylencesi* eserinde, sıra dışı bir tutku ve adanmışlık duygusuyla hareket eden ve onun körleştirici etkisine maruz kalan insanın kendiyile ve toplumla kurduğu ilişki sorgulayan ve sorunsallaştıran tutumunu incelemeyi amaçlar.

Anahtar Kelimeler: Tahsin Yücel, Bıyık, Adanmışlık, Tutku.

Abstract

Tahsin Yücel, who started his writing career by publishing his first story in 1950 in "Yeni Hikâyeler" is one of the important figures of contemporary Turkish literature with his stories, novels, essays, criticism, fairy tales, analysis, compilation and translation works. The author criticizes the overriding passions of the individual and society which he has placed on the main axis of his works with a subtle sarcasm and a sharp irony.

Yücel's novel *Bıyık Söylencesi* published in 1995, is remarkable in that it examines the dimensions of the destructive effect of passion and devotion in the life of the individual. The novel, which takes place in a provincial town and examines the human-object relationship through 'mustache in an ironic style, tells the tragic story of Cumali, who gave up his manhood, family and life for the sake of being a man of his mustache.

This study aims, to examine the questioning and problematizing attitude of the person who acts with an extraordinary sense of passion and devotion and who is exposed to his blinding effect in his own work, *Bıyık Söylencesi*.

Keywords: Tahsin Yücel, Moustache, Devotional, Passion.

Banu ANTAKYALI

Sorumlu Yazar/Corresponding

Author:

Dr., Türk Dili ve Edebiyatı
Öğretmeni, Millî Eğitim Bakanlığı,
Adana, Türkiye.

ORCID: 0000-0002-6375-2571

E-mail: banuantakyali@gmail.com

Geliş Tarihi/Submitted: 21.07.2019

Kabul Tarihi/Accepted: 14.09.2019

Kaynak Gösterim / Citation:

Antakyalı, Banu (2019). "Bir Adanmışlığın Anlatısı: Bıyık Söylencesi". Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, 11/22, 1-23. <http://dx.doi.org/10.26517/ytea.395>

* Bu Makale 29-31 Mart 2018'de Ankara'da Düzenlenen 6. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü olarak Sunulan "Bir Adanmışlığın Anlatısı: Bıyık Söylencesi" başlıklı bildirisinin genişletilerek makaleye dönüştürülmüş şeklidir.

Extended Summary

Tahsin Yücel, an academic writer who began his writing career by publishing his first story in 1950 in "Yeni Hikâyeler" has become one of the important figures of contemporary Turkish literature with his works and works of almost all kinds such as story, novel, linguistics, semiotics, essay, analysis, criticism, fairy tale, compilation and translation. Yücel, who attracts attention to his identity as a theoretician, is the subject of research for many thesis studies, articles, and essays with his works. Because his works were created meticulously in terms of fiction, heroes, language, and style, he attracted the attention of many researchers and academicians and therefore became the focus of many detailed studies.

Yücel includes original subjects and people in the fictional universe of his works with a strong imagination power. The most prominent features of his fictions are passionate, addicted, obsessed, alienated, heroes who have problems in their spiritual development. The author successfully describes individual and social corruption through the relationship between society and the individual. How he handles the subjects and people, the themes on which they are based on a historical and social basis, is interpreted with psychological understanding rather than the ideological dimension.

In his works, the author criticizes the excessive passions of the individual and society which he placed on the main axis of the fiction with a fine and sharp tease within the multi-layered structure of meaning. The language and style used by the author have always attracted attention. The common finding in all the studies carried out on Tahsin Yücel is the meticulousness of the language and style used by him during the explanation of the tragedy. Yücel, who states that he has worked hard on words and sentences while creating a text in his adventure of writing, is one of our meaningful observations about him by examining and formulating sentences he has formed with word selection and irony. The word group chosen and connected meticulously in his novel, which is the subject of our study, is an important tool in carrying the narrative to the real dimension with its naturalness and local quality.

The starting point of this article is the tragedy of the individual who is left alone with the darkness and loneliness of his inner world by making an existence/object the sole purpose of his life and gradually drifting into collapse.

The scope is limited to Yücel's book "Myth of Mustache", published in 1995. In this novel, the author criticizes society's view of the hairs on the upper lip as a means of identification. This study was limited to discussing the reasons for the emergence of feelings of devotion, dependence and alienation, and the psychological/physical findings of the individual.

This article aims to examine the narrative questioning and problematizing the relationship established by a person who acts with an extraordinary sense of passion and devotion and exposed to its blinding effect in the light of the concepts of alienation and dependence. This novel, which is remarkable in terms of examining the dimensions of the destructive effect created by passion and devotion in an individual's life, takes place in a provincial town and examines the human-object relationship with a strong ironic style through 'mustache'. This novel analyzes the tragic story of Cumali, who gave up his manhood, family, and life for the "sake of being a man worthy of a mustache" with an approach that puts the concept of dedication to the center.

The myth of Mustache depicts the sense of balance and harmony that is lost through a hero, a passion, a fixed idea, an object of both desire and obsession, divided into two different identities due to the "mustache" that needs to be engaged at any moment. However, this narrative is a lament in its deeper meaning. The novel reveals how the concept of mustache, which is transformed into a passion in the inner world of the individual by the guidance of the society, upset the perception of individual identity.

In this study, we tried to reveal the psychological dimension of this situation by examining the dedication of Tahsin Yücel in the novel of Myth of Mustache, under the headings of "Alienation universe created by mustache", "Disappearance of the Self and Devotion". In the review part that constitutes the basis of our study, the appearance of devotion and the criticisms Yücel brings to the individual and society are discussed and the experiences that led to the alienation of the individual's identity values, the change of an object (mustache), the identity of the owner, and the subsequent disintegration were discussed.

Throughout the narrative, Cumali tries to integrate the fate of his mustache and his destiny into a futile effort. However, every effort in this cause turns into a process that destroys itself. In this novel, Yücel describes the tragedy arising from the inversely proportional curves of the bodily and mental change of

his hero, with the subtle derision, sometimes absurdly exaggerated discourse of the process of crushing and annihilating a person's mustache in the rural culture. Cumali who is one of the most vivid, passionate, impressive and devoted examples of Turkish literature becomes worn out because of not being a subject and becoming the extension of his mustache and disappears in the existence of mustache.

It is stated that Cumali and Barber Ziya's dedication to mustache and their objectification are tried to be examined from the perspective of dependence dynamics in the analysis that constitutes the conclusion part of the study. Mustache which becomes a sanctuary and consolation both for Cumali and Barber Ziya has turned into a ball of hair in which they desperately seek meaning in their lives. Throughout the text, it is stated that their relationship with each other is the same kind of relationship that the child perceives his parents' wishes as an unconditional command. And it was concluded that the negative experiences of them in their childhood were constantly internalized.

The false consciousness of Cumali whose existence is confirmed by a mustache and whose entire purpose is to be completed with the mustache was emphasized that this false consciousness is the coding of the early dependence pattern. It was stated that Barber Ziya and Cumali were unable to establish a healthy and secure dependence relationship with the subject who gave them primary care in the first years of their lives. And it was found that this dependence relationship led them to a painful and anxious, frightening and depressive communication that prevented them not to recognize themselves in their adult lives.

Giriş

Çok yönlü, çok üretken bir yazar ve bilim insanı olan Tahsin Yücel, yapıtlarında çoğunlukla iki farklı kimlik arasında bölünen ya da varlığıyla bütünüyle özdeşleşemeyip arafta kalmış kahramanların hikâyelerini sağlam bir kurgu, mantıksal bir tutarlılık ve yer yer simgesel bir tarzda anlatmayı tercih eder. Eserlerinde çoğunlukla bir değişim ve dönüşüm sürecinden geçen, "ben zayıflığı" içinde, varlıklarına yabancılaşan bireyleri dış gerçeklik ve fantezinin iç içe geçmişliği içinde anlatır. Onun metinlerinin çözümlenmesinde "yabancılaşma", "ironi", "fantastik" anahtar kavramlardır.

Roman ve öykülerinde sosyal ve psikolojik boyutlarıyla çok güçlü karakterler yaratan yazar, 1995 yılında yazdığı üçüncü romanı Bıyık Söylencesi'nde, fantastik bir imge tasarımı olan 'bıyık' üzerinden esaret / adanmışlık vurgusu yaparak ana kahramanın bıyıkla ilişkisi çerçevesinde bir alt kimliğe bölünmesini, bedenine ait bir parçayı yüceltme potansiyelini, kendini bir nesneye ne ölçüde vakfedebildiğini, tüm bu nevrotik semptomların satır aralarını yer yer masalsi bir tonda dillendirir.

Tahsin Yücel'in, birçok yapıtında nesneye olan bağımlılığı ve onu kaybetme tehlikesinin birey için ne anlama geldiğini temel izlek olarak belirlediği, onunla ilgili yapılan çalışmaların genel tespitleri arasındadır. Bıyık Söylencesi de dış çevrenin insan kaderi üzerindeki etkisini, tensel ve tinsel olarak kendini herhangi bir şeye adamanın hep daha fazla enerji gerektirdiğini, adanmanın ruhsal dünyayı giderek yoksullaştırmasını, bu uğurda düş kırıklığı ile sona eren hayatı "bıyık" odağında ve "Cumali Kırıkçı" dolayımında anlatır.

Biz bu çalışmada, Tahsin Yücel'in Bıyık Söylencesi romanındaki adanmışlığı, "Bıyığın yarattığı yabancılaşma evreni", "Adanmışlık ve Benliğin Kayboluşu" başlıkları altında inceleyerek bu durumun psikolojik boyutunu ortaya koyacağız.

Bıyığın Yarattığı Yabancılaşma Evreni

"Yüzyılın en şahane bıyığı toprağa verildi." (Yücel, 1995: 159) başlığı altında gazetede ölüm ilanı verilen ve romanın kahramanı Cumali Kırıkçı'nın öz varlığı ile bıyığı arasındaki mücadeleyi bir yabancılaşma ve nesneleşme bağlamında anlatan Bıyık Söylencesi, Tahsin Yücel'in ironik üslubunu yansıtan en iyi romanlarından biridir.

Romanın ana karakteri her ne kadar Cumali Kırkçı olarak görünse de aslında esas karakter, Cumali'nin ve ailesinin hayatına yön veren, varlığıyla kurgunun gidişatını belirleyen "bıyık"tır. Anlatı boyunca, kasaba halkı tarafından "Çifte Çengelli", "Karapala", "Zemberek", "Sustalı", "Mübarek", "Arslan" ve benzeri isimlerle adlandırılan ve Cumali'nin yüzünde biten bıyık, kadın, erkek, çocuk, büyük nerdeyse tüm kasabalıların hayranlık çığlıkları kopararak gelişimini izlediği destansı bir varlıktır.

Askerden döndükten sonra en az on iki günlük bir sakalın sardığı yüzünü tıraş ettirmek için gittiği Berber Ziya, Cumali Kırkçı'nın yaşamının dönüm noktası olur. Bundan böyle başta Berber Ziya, dükkânın müşterileri ve kasaba sakinleri olmak üzere ipotek altına aldıkları iradesi ile Cumali Kırkçı, kalan ömrünü bir bıyığa adayacak ve hazin sonun başlangıcına ilk adımı atacaktır. Kendisine dayatılan ideale ulaşabilmek uğruna feda ettikleri, bıyığının uzantısı haline gelip nesneleşmesi, yaşadığı yabancılaşma süreci bu sonu tetikleyen esas meseleler olacaktır.

Usta bir berber olan Ziya, Cumali'nin saçlarını kısaltıp sakalını kazdıktan sonra bıyığı kesmemek konusunda ısrarlı davranır ve takip eden günlerde bıyığa büyük bir özen gösterir. Bu özen, ilerleyen günlerde Berber Ziya'da öyle bir raddeye ulaşır ki Cumali'nin bıyığı, onun için bir tabu, bir fantezi nesnesi haline gelir ve kendisini bıyığın gelişimine adar. Cumali'ye bıyık bakımı konusunda arayış açmamasını öğütler, sıklıkla berber dükkânını ziyaret etmesini ister:

"Berber Ziya daha işin başında, Karapala'yı bir nesne, hem de kendi elinden çıkmış bir nesne, kendi yarattığı bir yapıt, diyelim ki bir heykel saymış, Cumali'yi de yapıtının bir uzantısı, diyelim ki bir heykel ayaklığı olarak değerlendirmiş, onu yapıtına yaraşır bir heykel olarak yeniden biçimlendirmeye çalışmıştı." (Yücel, 1995: 97)

Cumali ve bıyığını iki ayrı kişilik olarak değerlendiren, bıyıktan "Benimki" (Yücel, 1995: 20), "Aslanım benim" (Yücel, 1995: 32), "Ziya abisinin tarağını istiyor" (Yücel, 1995: 32), "Bizimki" (Yücel, 1995: 33), "Allah'ına kurban olduğum" (Yücel, 1995: 34) gibi iyelik bildiren ifadelerle bahseden Berber Ziya, sağlıklı bir ruh halinde olmadığının işaretlerini verir. Cumali, dükkâna her girdiğinde sanki bıyık ondan ayrı bir varlık gibi "Nasılız?" "Hangisi?" diye sorması, Berber Ziya'nın gözünde, bıyığı dışında Cumali'nin varlığının hiçliğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Berberin, dükkânının her yanını bıyığın fotoğraflarıyla doldurması

ve hiçbir müşterinin yaşanan bu saçma durumu yadırgamaması romanın omurgasını oluşturan ironinin en güçlü örneklerinden biri olarak karşımıza çıkar:

“Şimdi koca dükkânın her yanı Cumali'nin bıyığının irili ufaklı fotoğraflarıyla doluydu. Fotoğrafçı Eysan, olanak bulduğu her seferde, karşılığında hiçbir şey istemeden, Cumali'nin portrelerini çekip büyüterek bıyığının görkemini gözler önüne seriyor, fotoğrafçı Kör Ümmet boy fotoğraflarını çekerek bıyığın beden ve dünyayla oranını belirliyor, Berber Ziya'ysa, gerekince parasını da ödeyerek, bu fotoğrafları topluyor, duvarları, ayna kenarlarını, hatta yelliği bu fotoğraflarla süslüyordu. Şimdi yelliğin üstünde Kolağası Mustafa Kemal'le eski kıta çavuşu Cumali kırıkçı yan yana sallanmaktaydı. Kısacası, bir anlamda Cumali'nin bıyığına adanmış bir tapınaktı burası.” (Yücel, 1995: 37-38)

Kendisine ne söylene inanan, birkaç kişi aynı şeyi art arda söyledi mi karşı koyamayan Cumali, Berber Ziya'nın “dudağıyla burnunun arasının iyi bir bıyık otursun diye “Allah tarafından” özel olarak geniş tutulmuş, yüzünün de gene özel olarak, oturaklı bir bıyığı taşıyacak biçimde yaratılmış olduğu” (Yücel, 1995: 11) yolunda kulağına fısıldadığı sözlere boyun eğerek kendi rızası dışında bıyık bırakır. Böylece Berber Ziya'nın kendine has bakımıyla kısa sürede şekillenmeye başlayan bıyık etrafında bir ilgi halesi oluşur. (Öcal, 2012: 196) Zamanla tereddüdünü yenip Berber Ziya'nın çalınca tutkusuna kapılan Cumali, -sağlam bir kendilik duygusundan yoksun olduğu için- varoluş mücadelesi, anlam duygusunu yitirme, kendine yabancılaşma, kişilik bölünmesi ve sonunda intihara yol açan süreçlerden geçer.

Romanda, sıradan bıyığın sınırını aşarak efsaneye dönüşen bir “bıyık”ın varlığından söz ediliyorsa, bu noktada elbette bir yabancılaşma ve ironiden bahsetmek yerinde olacaktır.

“Yabancılaşma (Alienation), başlangıçta yalnızca psikiyatrinin merkezinde yer alan ve deliliği ifade etmek için kullanılan bir kavram iken, zamanla sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında ve farklı anlam içerikleriyle kullanılmaya başlanmıştır. Sosyal bilimlerdeki alienation teriminin kullanımında da, örtük de olsa deliliğe bir gönderme vardır. Felsefede ve sosyal bilimlerdeki yabancılaşmada da toplumsal ve bireysel olarak zihinsel bir çarpıtma, muhakeme bozukluğu vardır. Bu fenomen bir yerde deliliktir.” (Erkoç vd. 2011: 11)

Aynı insanda aynı anda var olan iki özne (bıyık ve Cumali) insan canlısında gerçeklikten kopuşu kolaylaştıran bir yabancılaşma evreni yaratır ki; Cumali Kırkçı'nın yaşamı göz önünde bulundurulduğunda yaşadığı yabancılaşma sürecini, deliliğin bir tezahürü olarak değerlendirmek yanlış olmaz.

Anlatının başkışisi üzerinde karısı Bedriye abla dışında anlatının bütün kişilerince toplumsal ve tarihsel gerekçelerle, açık ya da örtülü, etken ya da edilgen, doğrudan ya da dolaylı biçimlerde çeşitli yönlendirmelerde bulunması (Efeoğlu, 2000: 152), ek olarak Berber Ziya'nın "Başladı işte! Başladı işte! Yürüyüşe geçti işte! (...) Bundan böyle hiçbir bıyık yetişemez benimkine!" (Yücel, 1995: 17) haykırışıyla bir başkasının bıyığından "benim" diye söz etmesi, Cumali'nin karikatür bir özne olduğu tespitini haklı kılar.

Kasaba halkı tarafından erkek egemen bakışın ürettiği erkeklik temsili içinde idealize, estetize hatta erotize edilen, tabulaştırılan, fantezi nesnesi haline getirilen ve kahramanın ruhsal ve bedensel değişimine neden olan bıyık, anlatı kişisinde zaman içinde içsel bir yabancılaşma süreci başlatarak bir kişilik parçalanmasına yol açar.

Felsefe, sosyoloji, psikoloji, teoloji, iktisat ve edebiyatta geniş yer tutan hatta merkezi bir kavram olan yabancılaşma (alienation), bireysel ve toplumsal sürecin birlikte ortaya çıkardığı bir olgudur ve tek bir tanımı yoktur. Birçok düşünür ve bilim insanının kendi ilgi alanları ve bakış açılarıyla yorumlayıp bir anlam içeriği kazandırmak istedikleri kavram, anlam çokluğu ile karşı karşıyadır. Temelde, insanın kendi özüne, içinde yaşadığı dünya ve topluma uzak düşmesi, izole olması ve yalnızlık hissine kapılması olarak tanımlayabileceğimiz yabancılaşma, üzerine söz söylenebilmesi için her şeyden önce yabancılaşılacak "öz" ya da "durum"un varlığını gerekli kılar.

"(...) Tüm yabancılaşma kuramlarının ortak noktası varlığı kesinlenen bir "öz"ün, değişime, yozlaşmaya uğraması, temel varoluş özelliklerini ve yeteneklerini kaybetmesidir. (Yalçın, 2010: 1) " tanımı bağlamında bireyin yabancılaşmasına dair en genel imalar, kendini gerçekleştirilmeye çalışan öznenin öz varlığına dair olana yabancı hale gelmesi, kendi doğasına karşı yaşadığı bir tür şeyleşme hali, özünün ve yaratıcılığının işlevsiz kılınmasıdır.

Bıyıkla birlikte yüzüne anlatılmaz bir güzellik gelen (Yücel, 1995: 26) Cumali, bıraktığı bıyık bundan böyle yaşamında önemli bir yer tutacakmış gibi tatsız bir önseziyle ilk zamanlar huzursuz gün ve geceler geçirir. Eril bir özdeşleşmeyle ka-

saba halkının bütün ilgisi bıyığa yönelir, Cumali ile kurdukları her ilişki bıyık üzerinden ve neredeyse yegâne sohbet konuları bıyıktır. Büyüdükçe kasabanın en önemli meşgalesi haline gelen bıyık, çoluk-çocuk, kadın-erkek, genç-yaşlı herkesin hayranlığını kazanır. Cumali, gösterilen bu coşku dolu ilgiden ilk zamanlar rahatsızlık duyar ve buna bir anlam veremez. Bu noktada, Yücel, kasaba halkının bıyığa yönlendirdikleri zihin süreçlerine alayla karışık eleştiri getirir:

"Cumali'nin Hacı Leylek'ten inmesiyle Çeyrek Hamdi'nin kendini kane-peden yere atması bir olur: 'Amanın, beni saklayın!' diye haykırdı. 'Bu Allahsız bir lokmada yer beni!' (Yücel, 1995: 74)

'Arkadaşım, harbi düşüncemi sorarsan, ben seninle bu Allahsız Berber'in üstten yelli dükkânında değil, temmuz güneşinin altında Çukurova'da karşılaşmak isterdim,' diye ekledi.

'O niye ki?' diye sordu Cumali.

'Senin için gölgesinde serin serin yoluma giderdim', diye yanıtladı Çeyrek Hamdi." (Yücel, 1995: 74)

Türk kültüründe tarih boyunca erkeklığın simgesi, kişiliğin ve gücün sembolü olan bıyık, özgür iradesinin neticesinde bırakılmadığı için ilk zamanlarda Cumali Kırkçı'da bir yabancılaşma hissi yaratır. Aynada gördüğü temsili ben'i, ona uzak, farklı ve yabancı bir görüntü sunar. Bu bedensel değişim, okura öznenin bedene yabancılaşmasının ilk ipuçlarını sunar:

"Cumali, biraz şaşkın, biraz utanmış bir durumda, usulca kalktı, aynanın önüne gitti, yüzünü iyice yaklaştırdı, uzun uzun baktı yeni imgesine, ne diyeceğini bilemedi: böylesine büyük bir bıyık olamazdı, düşünülemezdi bile! Bu nedenle, bu bıyık bir yerlerden getirilip ağzıyla burnunun arasına, eski bıyığının üstüne yapıştırılmış gibi geldi ona, gerçekten kendi bıyığı olduğuna inanmadı. Bir süre, öyle kımıldamadan baktıktan sonra elini korka korka bu bıyığa doğru götürdü, orasından burasından çekiştirdi: kendi bıyığıydı. Bu kez de yüzünün bayağı değişmiş olduğunu ayımsadı, elleriyle alını, yanaklarını, çenesini yokladı: yüz de kendi yüzüydü. Derin bir soluk aldı." (Yücel, 1995: 23-24)

Cumali Kırkçı, uzun bir süre bıyığıyla ilgili ikilem yaşar. Herkesin büyülenmiş gibi gözlerini üzerine dikmesinden, bitmek tükenmek bilmeyen övgülerden sıkılır. İnsanların yüzlerinde mutlu bir hayranlık, öyle durup önce bıyığına bakıp sonra başından ayaklarına doğru tüm bedenini süzüp gene gözlerini görkemli

bıyığa dikmeleri (Yücel, 1995: 31) Cumali'nin yüreğinde bir ağırlık ve anlamlandıramadığı korku yaratır.

Dikkatli bir gözlemci olan Tahsin Yücel, ince bir ironi ile kasaba insanının Cumali'nin bıyığına gösterdiği ilgi ve saygıyı hem komik hem de trajik boyutlarıyla gözler önüne serer ve eleştirir. Yazar, abartı yoluyla ironi yaparak durumun parodisini de ortaya koyar:

“Cumali'nin saygınlığı doruğuna ulaştı böylece. Kunduralarının gıcirtısı bile insanların yürek vuruşlarını hızlandırdı. Bıyığının ardında, sağa sola bakmadan, ağır ağır geçip gittiğini görenlerin gözleri yaşardı. Bir sokağın köşesinde, bir dükkânın önünde, birdenbire onu karşılarında bulan delikanlıların başları döndü. Bıyığının yeniden büyümeye geçtiğini söyleyenler bile oldu. Onun böyle ortalıkta Hacıfıfı'nın benzersiz kılığıyla gidip geldiğini gördükçe, Cumali'nin olağanüstü niteliğinden kendilerine de bir şeyler geçtiğini duyar gibi oldular, en azından daha üstün, daha anlamlı bir şeylerin coşkusu uyandı içlerinde.” (Yücel, 1995: 51)

Babası Hacıfıfı'nın “Okumadı okumasına, ama şu memlekette onun kadar beğenilip sevilen bir okumuş gösterebilir misiniz?” (Yücel, 1995: 35) sözlerini doğrularcasına kasabadaki hemen herkes, Cumali'nin benzersiz bıyığını defalarca görmelerine karşın, ilk kez görüyormuş gibi şaşkınlık ve hayretle karşılar. Gelinlik kızlar, kadınlar gizli gizli kendisine bakarlar. Cumali'yle her karşılaşmalarında olağanüstüyle burun buruna gelmiş gibi titrerler. (Yücel, 1995: 35)

Cumali'nin babasını toprağa verdiği ertesi günün sabahında öyle bir acıyı yaşamamış gibi Berber Ziya'ya gidip saç sakal taratması kasaba halkı tarafından bir aykırılık olarak görülmez. Hatta Berber Ziya Cumali'nin artık babasının kıyafetlerini giyerek dolaşması gerektiğini söylemesi üzerine Cumali'nin bunu yerine getirmesiyle birlikte saygınlığı doruğa ulaşır. “Bıyığının ardında, sağa sola bakmadan, ağır ağır geçip gittiğini görenlerin gözleri yaşarır.” (Yücel, 1995: 51)

Cumali'nin bıyığına alışamayan tek kişi karısı Bedriye abla olur. Bıyık, onun önce kocasına karşı yabancılık hissi duymasına, ilerleyen zamanda Cumali'nin bıyık saplantısı derinleştikçe kocasıyla tüm bağlarını koparmasına neden olur:

“Elinden tutup pencerenin önüne götürdü onu, yüzünü bir süre de orada, batmak üzere olan güneşin sarı aydınlığında inceledi, inceledikçe bir tuhaf sıkıntı çöktü içine: Cumali eskisinden de yakışıklı, eskisinden de güçlüydü belki, ama, yüzüne bıyıktan başlanarak bakılınca, uzaktan Cu-

mali'yi andıran bir yabancı gibi görünüyor, iyice yaklaşıp da örneğin alnından ya da çenesinden bıyığına doğru ilerlenince de güzel yüz ortadan ikiye bölünmüş gibi bir duygu uyandırıyor insanda. "Cumali, ne oldu sana böyle? Çok değişmişsin!" dedi. (...) Gülünce de bir acayip gülüyor-sun. (...) Kocasını güldüğü ya da gülümsediği zaman, başını başka yana çevirdi hemen, 'çok tuhaf, gülmesi insanı ürkütüyor.' diye düşündü her seferinde." (Yücel, 1995: 25 -26)

Başkalarının bıraktırılmış, yönlendirilmiş, ünlendirilmiş (Oktay, 2003: 1) bıyık, kimlik kazandıkça Cumali'nin kimliğini bastırır. Boyunduruğu altına girdiği "güçler", onu bedeninin sıradan bir parçasına hapsederek yaşamın doğal akışıyla ilişkisini kesmesine neden olur. Bıyığın gelişimi arttıkça kaçınılmaz olarak Cumali'nin yabancılaşması da artar çünkü yabancılaşma "insan(lar) ın bireysel yaşamın ve toplumsal yaşamlarının akışının kendi dışlarında, mahiyetini çözemedikleri, anlayamadıkları ve karşısında çaresiz kaldıkları güç(ler) tarafından yönetildiğini ve bu güç(ler) üzerinde bir etkiye bulunamayacaklarını teslim etmelerinin ve yaşam tarzlarını bu teslimiyete uyarılmanın adıdır" (Özbudun vd. 1998: 16)

Bıyığın bırakılıp büyütülmesi iradesi dışında gerçekleştirdiği bir edim olduğundan Cumali'de yeni bedensel tepkiler ve davranış biçimlerini saptamak olagandır. Boyun eğme, kadınsı gülüş, korkaklık, şaşkınlık, çekingenlik, ürkeklik, yürüyüşünün yavaşlaması, devinimlerinin ağırlaşması, bedenin ağırlaşması, yorgunluk, cinsel soğukluk, güçsüzlük, tembellik, süslenme düşkünlüğü, utanarak kızarma, başını önüne eğme, gözlerini kaçırma, titreme (Efeoğlu, 2000: 166-167) gibi tepkiler onun psikolojisini anlamamız açısından da önemlidir.

Leventlerimizin, yeniçerilerimizin, üç kıtada at koşturmuş atalarımızın bıyığına (Yücel, 1995: 40) sahip Cumali, insanın özne (yani kendini gerçekleştirmeye çalışan) yanı sıra nesne (yani başkaları tarafından etkilenip yönlendirilen) yanı arasındaki ayrışma (Göka, 2011: 71)'dan doğan yabancılaşmanın neticesinde iç dünyasında derinleşmeye başlayan uçurumun oluşma safhalarının, "ben ve öteki" ayrımının tohumlarının atılmaya başlandığının bilincine ilk zamanlar varmaz. Her geçen gün kendi bedenine ait "öteki"nin varlığıyla, güçsüz, köle ve bağımlı bir varlık olarak ilişkisi derinleşir:

"Çeyrek Hamdi, gözleri ve çenesiyle yukarıyı gösterdi, "Karapala nasıl?" diye sordu. Cumali, ne dediğini pek de düşünmeden, yalnızca sorunun koşullandır-

masıyla: "İyidir, ellerinden öper," dedi (Yücel, 1995: 86). Freud'un tanımladığı sağlıklı insan tipi, bağımsızlığını elde etmiş, kendi kendisinin efendisi olduğu varoluş durumunu yaşayan kimsedir. Bıyık gelişip güçlendikçe ters orantılı olarak Cumali ruhsal ve zihinsel olarak güçsüzleşir, kendi bedenine ait bir parçaya yabancılaştığı için bütüncül varlığı zedelenir. "Feuerbach'a göre, insan kendi özünden, daha yüksek, hayali ve yabancı bir varlık yarattığı, onu kendi üstüne koyduğu ve karşısında kendisini köleleştirdiğinde, kendi kendine yabancılaşır." (Erkoç vd. 2011: 9)

Kasabaya yeni gelen nüfus memurunun Kırıkçı soyadı için "Hayır, olamaz! Bu soyadı bu bıyığı taşımaz!" (Yücel, 1995: 75) sözleriyle Cumali'nin soyadı mahkeme kararıyla Karapala'ya çevrilir. Dış çevre ve kendi bedeniyle kurduğu ilişki, bir başkasının tasarımı olduğu sürece onun için yabancılaşma kaçınılmazdır. Soyadı değişimiyle birlikte Cumali için çöküş süreci de başlamış olur. "Bireysel Psikolojinin verilerine göre, insan karakterindeki sapmalar ve başarısızlıklar, nevroz, psikoz ve benzerlerinin hepsi, diğer insanlara tahakküm etmeye dönüşmüş bir üstünlük çabasının ifade şekilleridir." (Akyıldız, 1998: 171)

Cumali'nin soyadını değiştirmesi karısı Bedriye ablanın büyük tepkisiyle karşılaşır. Bedriye, "Karapala" soyadını taşımayı reddeder. "Sen avratlar gibi kendi soyadını bırakıp bıyığının soyadını aldın. Ama ben bir bıyık parçasına avratlık edecek kadın değilim (...) Ben artık senden boş düştüm" (Yücel, 1995: 78) sözleriyle odasını ayırır ve karı kocalık bağlarını noktalar. Artık "bıyık" onun için "kocasını yavaş yavaş elinden alan bir karşıt, bir sinsi düşmandı." (Yücel, 1995: 97)

Adanmışlık ve Benliğin Kayboluşu

Berber Ziya, kasaba halkı ve devlet görevlileri tarafından yüce bir anlam atfedilerek kutsal bir nesne düzeyine yükseltelen, kusursuzluğu ve görkemiyile olağanüstü hayranlık yaratan bıyığın taşıyıcısı Cumali, "Çifte çengelli" sine gösterilen abartılı ilginin yanılmasıyla zaman içinde kimliğini bıyığı ile bütünleştirir. Tutkulu / saplantılı içsel bir motivasyonla kendini bıyığına adar. Onun için, bütün duygu, düşünce, davranış ve yaşam tarzının tek bir anlamı ve amacı vardır: Bıyığın iyilik hali. Bıyığı aynı gürlükte, aynı ihtişam ve intizamda tutmak uğruna yaşamını ona göre biçimlendirmesi, zamanını, emeğini, enerjisini, varlığını onun uğruna harcaması adanmışlığın düzeyini gösteren önemli ölçütlerdir.

Cinsel hayatı, kılık-kıyafeti, yaşamına giren kadınlara olabildiğince mesafeli duran tavrı, bıyığı zarar görür düşüncesiyle çocuklarını uzaktan sevmesi, her türlü yakınlaşmayı bir tehdit unsuru olarak görmesi vb. davranışları, bıyığın onu köleleştirdiğini ve bir öznenen ziyade nesne konumuna indirgediğinin önemli göstergeleridir. Bütün duygu, düşünce ve varlığı ile kendini bıyığına adayan Cumali için varoluşunun yegâne anlamı ve amacı bıyığıdır. Cumali, bu uğurda zamanla kendi istemiyle hareket edemeyen bir varlığa döner. Üzerindeki baskıyı ve tahakkümü yeniden üretip duran simgesel gücün (bıyık) karşısında hissettiği yetersizliğin yanı sıra onu ölümün kucağına itecek bunalımın başlama noktasını oluşturan berberinin tüm yaptıkları ve yapmadıklarındaki tutumu, travmayı yaşamının akışının bir parçası haline getirir. Gerek bıyığı, gerek kıyafeti, gerekse hal ve tavırlarıyla ilgili kararları Berber Ziya'dan bağımsız kendisinin ver(e)mesi bu iddianın dayanağını oluşturur.

Yerli yabancı herkesi hayran bırakan bıyık (Yücel, 1995: 54), herkesin ve her şeyin çevresinde döndüğü (Özkan, 2001: 148) bıyık, genç yaşlarında Cumali için sevişmeyi de tehlikeli bir serüvene dönüştürür ve Cumali bıyığının ihtişamını korumak uğruna cinsellikten uzaklaşmayı –yine Berber Ziya'nın müdahalesiyle- hiç itirazsız kabullenir. Gerek karısı, gerek çocukluğundan beri örtük bir hayranlık duyduğu Kehribar bacı gerekse pavyonda tanıştığı Üveyik'le bıyığının kıvrımlarına zarar gelir endişesiyle cinsel beraberlik kuramaz. Zaten böyle bir şeye yeltenmemesi ve uçkuruna sağlam olması (Yücel, 1995, s. 70) gerektiği Berber Ziya tarafından kendisine defalarca söylenir. Böylece haz ve temasa dair tüm fantezi ve eylemlerde bilinçaltı, Berber Ziya'nın istediği gibi ketlenir.

Sanki bıyık Cumali'nin değil de kendisininmiş (Yücel, 1995: 59) gibi davranan ve bir anne gibi Cumali'nin bıyığının etrafında dört dönen (Yücel, 1995: 62) Berber Ziya, Cumali ile birlikte varlığını bıyığa adar. İlk günden itibaren iki kişiliği (bıyık ve Cumali) birbirinden ayrı tutmak gerektiği konusunda söylev niteliğinde konuşmalar yapar. Bıyık zarar görür diye Cumali'ye sigara içmeyi yasaklar, ona ölen babasının kıyafetlerini giydirir, bıyığın üzerinde güzel durmadığını ve onu kapattığını düşünerek güneş gözlüğü takmasını engeller. Cumali'nin eline otuzluluk kehribar bir tespih sıkıştırıp "Çifte çengelliye böyle bir tespih yaraşır" (Yücel, 1995: 61) diyerek bu ilişki dinamiğinde oynadığı rolü imler.

Romanın herhangi bir yerinde Berber Ziya'nın ailesinden, akrabalarından söz edilmemesi onun bekâr olduğu yolundaki düşüncemizi destekler. Bu durum,

bütün vaktini bıyığa rahatlıkla harcayabileceği, dükkânını “Cumali'nin bıyığına adanmış bir tapınak” (Yücel, 1995: 37) haline getirebileceği anlamlarına gelmektedir ki Berber Ziya, hem bunu yapmış hem de Cumali'nin yaşamında güçlü bir otorite olarak onu nefes alabileceği kişisel bir alandan mahrum etmiştir:

“(…) yemek yerken, bıyığa takılmış bir ekmek kırıntısı, bir domates ya da hıyar çekirdeği gördü mü iki parmağının ucuyla alıverdi, bırakmış olabileceği kiri mendiliyle temizledi, arada bir, Cumali'nin eli bıyığına gitmi mi çekmesini söyledi, bıyığını kendi eliyle düzeltmesini olabildiğince engelledi ya da 'Öyle değil, böyle!' diye doğrusunu gösterdi, yağmurlu havalarda sokağa çıkmasını önlemeye dek götürdü işi. Kısacası, bu baş döndürücü doruk noktasında, bıyık her türlü hava dolaşımının dışında çerçevelenip camlanmış bir resim gibi kalsın istedi. Üstelik, yalnız bıyıkla da sınırlı kalmadı Berber Ziya'nın denetimi, bedensel görünümünü, devinileri, davranışları da yavaş yavaş denetim altına girdi. Sanki çifte çengelli kendi malıydı da Cumali'ye ödünç vermişti. Çevrelerindeki dostlar, bıyık gibi özene de hayran kalmakla birlikte, Cumali'ye acımaya başladılar, 'Davul Cumali'nin boynunda, tokmak Berber'in elinde,' dediler.” (Yücel, 1995: 62-63)

Çocuklukta temeli atılan bağlanma stilimiz ve yakınlık kurma kapasitemiz yetişkin dönemdeki bağlanma ilişkilerimizi de şekillendirmektedir. “İhtiyaçlarımızı karşılayan kişi/ler ile aramızda oluşan ilk bağlar, dünyayla ve diğer insanlarla kurduğumuz bağların öncülü, kendiliğimizin yapıtaşlarıdır.” (Ünal, 2013: 32) Berber Ziya'nın geçmiş yaşantısına dair elimizde herhangi bir bilgi mevcut olmasa da sergilediği davranış şablonlarından içselleştirdiği yaşantıların, yetişkin dönem bağlanma stillerine olumsuz yansımalarını görmekteyiz. Ruh sağlığının temelini oluşturan süreçler, erken çocukluğun bağlanma, ayrılma, kopma, parçalanma yaşantılarıyla iç içedir. Bu durum, yetişkinlik dönemi bağlanma ilişkisinin niteliğini, tutkulu duyguları saplantıya dönüştüren süreçleri de okura açıklar. Berber Ziya'nın Cumali'ye bıyık üzerinden içine doğduğu dünyadaki yerini tanımlayıp bir kader çizmesi, onun ideal kendilik tasarımlarıyla da ilişkili bir durumdur.

Cumali'nin ruhsal yapısının sağlıklı gelişimini ketleyen ve bağlanma ilişkilerindeki psikopatolojinin gelişiminde temel rol oynayan etmenler ise, annesiz büyümesi ve otoriter bir babanın varlığıyla hayatını sürdürmesidir. Onun “Karpala'yla ben etle tırnak gibiyiz.” (Yücel, 1995: 88) sözlerindeki ayrıştırıcı tavır, onun erken dönem bağlanma deneyimleri hakkında birtakım çıkarsamalar yap-

mamızı gerekli kılar. Çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde sergilenen yakın ilişki biçimlerini anlamaya yönelik çalışmada, bireyin bağlanma davranışının altında yatan dinamikleri çözümlenmek önemlidir. Bilindiği gibi, bağlanma davranışı içgüdüsel bir davranıştır. Çocukların anne ya da birincil bakım veren figürle kurdukları duygusal yakınlık, Bowlby tarafından bağlanma olarak adlandırılmıştır.

Bowlby (1973) 'e göre, çocuklar anneleri ile bağlanma tecrübelerini içselleştirirler ve bu erken tecrübeler çocuğun daha sonraki ilişkilerine yön verir. Bowlby, çocuğun bağlanma figürü hakkındaki zihinsel modellerinin, edindiği gerçek tecrübelerin doğru bir biçimde yansımaları olduğunu savunur. İçsel çalışma modelleri (zihinsel modeller) zaman içerisinde oluşarak bireyin dünyayı ve kendisini anlayış biçimini düzenler ve böylece bireyin davranışlarına yön verir. İlk yaşantılarla kazanılan bu modeller çocukların gelecekte kuracakları ilişkilerde, beklentilerinde ve algılama şekillerinde önemli rol oynar. (Karakuş, 2012: 34)

Cumali-bıyık arasındaki adanmışlık ilişkisinde gözlemlenen psikopatoloji, onun ruhsal dünyasının inşasındaki etkileşim ve yaşantılarda gizlidir. "Kendilik hakkındaki içselleştirilmiş temsiller, süregelen, gerçekçi ve olumlu bir kimlik duygusunun edinilmesinde önemlidir (...) " (Çalışır, 2009: 242). Cumali'nin hayatını, hareket, tavır, davranış, ağlama, gülme vb. tüm edimlerini bıyığa göre şekillendirmesi, ebeveyniyle olumlu, eş zamanlı ve aynı dalga boyunda buluşmanın yaşandığı etkileşimleri pekiştiremediğini, onlarla sağlıklı bir kendilik algısı oluşturacağı deneyimler yaşamadığını gösterir. Bu da davranışlarında, dünyayı algılayışında, ilişkilerinde yaşam boyu yineleyecek döngü ve girdaplarla boğuşması anlamına gelecektir çünkü ilk yaşantılarla kazanılan modeller çocukların gelecekte kuracakları ilişkilerde, beklentilerinde ve algılama şekillerinde önemli rol oynar (Karakuş, 2012: 34).

Bir diğeriyle kurulan her bağ ve ilişki, geçmiş dönem yaşantılarına ait bir mirası da barındırır. Bir kişinin diğer bir kişiye ya da nesneye olan yatırımını sorgulatan adanmışlık ilişkisi, âşık kişi-sevgi nesnesi fotoğrafını göz önüne getirir. Cumali'nin Berber Ziya'nın tüm komutlarına uyarak kendini bıyığa adanması, okura hipnoz altındaki kişinin davranışlarını anımsatır. Nasıl ki âşık kişi sevgi nesnesinin özelliklerini abartır, hayal ile gerçekliği birbirine karıştırırsa hipnoz altındaki kişi de hipnotizörün komutlarını harfiyen yerine getirerek mutlak bir itaati gerçekleştirir –tıpkı sevgilinin isteklerinin komut olarak algılanması gibi.

(Habip, 2012: 178) Berber Ziya Cumali'nin bıyığı tarafından Cumali ise Berber Ziya tarafından hipnotize edilerek yönetilirler:

Anlamli ve duygusal gereksinimleri doyurulmuş geçmiş yaşantıya sahip bir insan, kendini bir nesneye sınırsızca adamak yerine, bağlandığı kişiler, nesnelere ya da ideallerle duygusal anlamda daha sağlıklı ilişkiler kurmanın ve sürdürmenin peşine düşer. Duygulanım düzensizliği yaşayan Cumali ve Berber Ziya ise duygusal alanlarındaki engellemelerin etkisiyle kendilerini bıyığa adayarak iç dünyalarında kayıp olan bir parçanın arayışına girerler. Böylece tümlenecek ve eksikliklerini giderebileceklerdir.

Cumali'nin "Karapala'yla ben etle tırnak gibiyiz." demesi, Berber Ziya'nın daha işin başında, Karapala'yı bir nesne, hem de kendi elinden çıkmış bir nesne, kendi yarattığı bir yapıt, diyelim ki bir heykel ayaklığı olarak değerlendirip onu yapıtına yaraşır bir heykel olarak yeniden biçimlendirmeye çalışması, Karapala'nın dışında Cumali'yi bir hiç olarak görmesi (Yücel, 1995: 97) sağlıklı ruhsal yapılarının olmadıklarını gösterir.

"Ruhsal açıdan sağlıklı insanlar, yaşamları boyunca psişik enerjilerini çeşitli kişi ve nesnelere, değişik fikir ve ölümlere bağlamayı başarmış, yani ekonomik açıdan enerji dağılımı ve tüketimini iyi bir biçimde ayarlamış kişilerdir. Libidinal bağlanmanın gerçekleştiği nesnelere herhangi biri yok olduğunda kısa süreli bir bocalama ve tıkanma olsa da, ortaya çıkan gerginlik ve boşluğa dayanıp, nesnesiz kalmış enerjiyi yeni bir nesneye çevirmeyi becerirler." (Güleç, 2013: 23)

Biraz gevşemeye yöneldiği her anda Berber Ziya hemen duruma el koyarak ona "bıyığının adamı" olmak zorunda bulunduğunu anımsatır. Yaşamın sıradan akışı içinde herhangi bir kişi ya da şeye tutunmak yaşama uyumumuzu artırır bu durumda Cumali de fazla direnmeden boyun eğer. (Yücel, 1995: 56) Zamanla Cumali'nin bıyıkla ilgili olmayan tüm yönelimleri silinir. Arada bir, başka yönelimlere kapılacak gibi olunca da hemen Berber Ziya girdi araya, uzun uzun konuştu. (Yücel, 1995: 72- 73) Saplantılı bağlanan yetişkinler, kendiliklerini değersiz bulurlarken, diğerlerini olumlu değerlendirmektedirler; bu yüzden diğerlerinin onayı ve kabulünü kazanmaya çalışırlar ve ilişkilerle aşırı meşgul olurlar. (Çalışır, 2009: 243)

"Bıyık Söylencesi'nde, dış görünümdeki değişikliğin doğrultusu ile tinsel değişimin gösterdiği yönelim tümüyle karşıt çizgilerde gelişir." (Efeoğlu, 2000:

155) Bıyık ihtişama erdikçe Cumali hem çocuklaşır hem de dişil bir görünüme bürünür. Bedenine ve kılığına gösterdiği özenle bir anlamda kadınlara yaklaşmaktaydı, ama Tanrı'nın günü bıyıkla oturup bıyıkla kalkmak yavaş yavaş bir erkek evrenine kapattı onu. (Yücel, 1995: 54) Erken dönemdeki bağlanma deneyimleri ve korkulu ve saplantılı bağlanma biçimleri depresyon için yatkınlaştırıcı etkenler olabilir. (Çalışır, 2009: 251)

"Karapala" soyadı ile birlikte bıyığa bir kimlik verilmesi, Cumali'de davranış değişikliği meydana getirir. Karapala, Kırıkçı'nın yerini aldıktan sonra bıyık Cumali'yi bastırmaya başlar ve Cumali bu durumdan hoşnut olmaz. Sık sık içine sıkıntı düşer. Değersizlik, sevilmezlik, çaresizlik algılarıyla birlikte anlam ve değer duygusunu kaybetmeye başlar. İçine düştüğü boşluk, ruhsal çöküşünü hızlandırır. Annelerin ağlayan çocuklarını "Karapala! Karapala! Karapala, gel, al şunu!" diye korkutması, köyün delisinin sürekli arkasından "Karapala, Karapala, Karapala!" diye bağırması Cumali'nin bütünselliğini parçalar. İçine sıkıntılar çöker, yüzü gülmez olur, yiyip içtiğinden eski tadı alamaz. Bıyığının görkemi de eskisi gibi koltuklarını kabartmaz. Bir süre sonra bedenine yabancılaşan Cumali Karapala, insanların gözünde, kendi bıyığının uzantısına dönüşmüş gibi bir şey olur. Bedeninin biricik varlık nedeni bu bıyığı taşımak, bu bıyığı dolaştırıp göstermekti sanki. (Yücel, 1995: 88)

Bıyık, bir özne olarak kendi zevki için değil, kamu yararını öne çıkaran bir talebi yerine getirme işlevindedir. Artık bir birey değil; toplumun yazgısı haline gelen (Lukacs, 2019: 74) "ortak bir değer"dir. Bu yazgı onu çözülmez bağlarla kaderi kahramaninkinde billurlaşan topluluğa bağlamıştır. (Lukacs, 2019: 74)

"Berber Ziya 'Şu memleketin en güzel toprağı sende, en güzel dükkânı sende, en güzel evi sende, en güzel urbası sende, en güzel bıyığı da sende,' dedi.

'Heye, bende', dedi Cumali, gene derin derin göğüs geçirdi.

Bir an, ama çok bulanık bir biçimde, zenginliğin yarattığı yoklukların varlığına eliyle dokunur gibi oldu." (Yücel, 1995, s. 64)

Ben ve öteki ayrımında "öteki" gün ışığına çıktığı andan itibaren uçurum hızla derinleşmiştir artık.

İnsana has bir öz ve doğadan bahsedeceksek, kasabalının sergilediği tutkulu ve yoğun ilgi, sağlıklı bir benliğe, sağlam bir kişilik örgütlenmesine sahip olmayan bireyi ruhsal bir tökezlemeye itecektir. Dış dünyadan gelen güçlü ta-

lebe odaklanmaya ve onunla baş etmeye saplanıp kalan Cumali, yaşanmamış yaşantıları "bıyığının adamı" olmakla telafi edebileceği yanılgısına kapılır. Bunu gerçekleştirmeye çabalarken kimlik özelliklerini kaybeder. Toplum onu yaratmış, tümüyle kendi hazzı için kullanmış sonra da tutum değişikliğine giderek bıyık-kılık-Cumali üçgeninde Cumali'yi dışarı itmiştir.

Cumali'nin özünden çok bıyık üzerinden tarif edilmesi ve bıyıkla birlikte yalnızlığa yazgılı hale gelmesi onu derin bir ıstıraba sürükler. "Cumali'de güzel bir kalıbın yanı sıra mal, mülk, para vardır; ama içsel zenginlikler, akla, yeteneğe ilişkin bir parıltı yoktur." (Cıbroğlu, 1997: 14) Anlamsızlık ve yalnızlık duygusu, yoğun bir şekilde hayatını etkisi altına alır. "Karapala" soyadının Kırkçı soyadı gibi kendisine değil, bıyığa verildiğini düşündükçe içine çöreklenen nedenini bulamadığı sıkıntı, psikşik çözülmeye yol açar, zamanla onu yemek içmekten alıkoymaz. Rengi solar, yüzü gülmez, yediğinin içtiğinin tadına varamaz olur. Hiçbir şey için çaba harcamaz. Dalgın, içine kapalı, gittikçe kendine yabancılaşır.

Davranışsal bir adanmışlık yaşadığı bıyık, Cumali'yi yıpratır, ihtiyarlatan ve hazin sona ulaştıran bir varlık olur. Geleneksel kültürde erkekliğin en önemli simgelerinden biri olarak görülen bıyık, onu erkekliğinden eden, heybetli yapısını kemirip yataklara düşüren, okurda onunla ilgili zavallı bir izlenim uyandıran patolojik bir olguya dönüşür. Cumali kendi duygularını da çevrenin bıyığa karşı olan ilgi ve duygularını da yönetmeyi beceremez. Bıyık, onun ruhsal ve bedensel ihtiyaçlarını, davranışlarını etkileyen, yönlendiren bir varlık olarak gittikçe hayatının tamamını kaplar. Çevrenin görünmeyen baskısının neticesinde bıyık, onun duygusal dengesini, sosyal çevre ile olan yakınlığını, iletişim ve ilişki kurup sürdürebilme becerisini elinden alır.

Cumali Kırkçı ya da Cumali Karapala, kendini unutacak düzeyde bir ideale odaklanır. Belirli bir süre sonra bıyığı ile kendiliği arasındaki ayrımları göremez hale gelir. Başlangıçta yüksek düzeyde motive olduğu bıyığı bir süre sonra onda duygusal bir tükenmeye neden olur. Yaşadığı çevrenin Cumali'yi bir nesne konumuna indirgeyip bıyığına bir kimlik vererek yüceltmesi onu yorar ve yıpratır. Bıyık adeta yüzüne olduğu gibi tüm varlığına da yapışmıştır. Bu durumda kendi gerçekliğini bıyık mı temsil ediyordur yoksa bıyığın altında saklanan "gerçek kendi"si mi?

Uzun süren bir hastalık döneminden sonra, hastalığın seyri içinde gittikçe "düşüşe geçen" bıyık, yaşamını boşu boşuna bıyığa adadığı düşüncesinin (Yü-

cel, 1995: 154) ara ara yokladığı Cumali'nin iç dünyasında iyiden iyiye anlam kaybına neden olur. Bıyığının arasından ayıkladıkça çoğalarak çıkan ak kıllar, kendi görkemli varlığının çöküşüyle birlikte sahibinin hayatını da sonlandırır:

"Kıllar, uzun kısıklı, birer ikişer önüne dökülürken, bunca usulca havalanıp tağadan uçmuş, bir bakanın üç kez daha baktığı görkemli yüz de onu izlemişti; derken, kaşla göz arasında, bu yavan bıyıkla bu tuzsuz yüz oturmuştu yerlerine. Bir an, tıpkı karşıdaki yabancı gibi ağız açık, öylece kalakaldı. Sonra, nerdeyse hiçbir şey düşünmeden, dönüşsüz bir edim gerçekleştiriyormuş gibi bir duyguya da kapılmadan, makası bir hançer gibi yabancının gırtlığına sapladı." (Yücel: 1995: 157)

Tahsin Yücel, Türk toplumunda kültürel bir değer olarak önemli ve olumlu bir yeri olan bıyığın bir bireyin ve ailenin yaşamını nasıl etkilediğinin, kişinin öz varlığını kendi ve ailesinin gözünde nasıl değersizleştirip ezip yok ettiğinin hikâyesini egemenlik kurma-itaat etme paradigmaları arasında yaşanan gerilimli ilişki üzerinden anlatır. Gerçeklikle fanteziyi harmanlayarak kasaba halkının zengin abartma ve gülünçleştirme kapasitesini ironik bir bakış açısıyla yansıtır.

"Tahsin Yücel, en az üç bin yıldır önem kazanan, kutsal bulunan bıyık imgesine çağdaş ölçütlerle bakmış, çağdaş bir yazınsal biçimle yoğurmuş; eski kahramanların imge ve simgelerine bağlanmanın, onlardan medet ummanın boşunlığını; kişiye, topluma getireceği zararları anlatmış. Cumali'nin kişiliğinde, sakal ve bıyığına kimlik verip bu uğurda kendi kimliğini yok edenlerle gizli alay (humour) yoluyla 'dalga geçmiş'. Bıyığa, kılığa, kalıba verilen önemin, içi yeni bilgilerle, üretimlerle, yaratıcılıklarla, yeni duyarlıklarla doldurulmadıkça nasıl kof kalındığını ve bu koflukla hiçbir yere varılamayacağını göstermiş" tir. (Cıbroğlu, 1997: 14)

Yazar, yapıtlarında, toplumu, düzeni, zihniyeti, değer yargılarını, insanları, ilişkileri kısacası bireye ve topluma dair gözlemediği olumsuzlukları eleştirel bakış açısıyla dillendirirken, tutkularının çıkmaza sürüklediği birey ve toplumun acılarını, ironi ve ince alayın etkili olduğu bir dille anlatır. Bu dili yazar, Yazın Gene Yazın yapıtında şöyle ifade eder: "(...) acı genellikle bizi kavrayan, tüm ağırlığıyla üstümüze çullanan, bizi kendisi dışında her şeyden yalıtlayan şeydir. (...) Alay ya da gülmeceyse, bizi sarıp kavranan, üzerine çullanan nesne olmaksızın çıkararak (...) sarıp kavrayan "özne"ye dönüştürür." (Yücel, 2015: 49) Bıyık Söylencesi'nde trajedinin, huzursuzluk, değersizlik, korku, kaygı, çaresizlik gibi tüm olumsuz duyguların sebebi olan bıyığın yarattığı acı evreni, yazarın tüm

yapıtlarında olduğu gibi gülme öğeleriyle anlatılır. Trajediden ince bir mizah çıkarmak onun yazınının gereğidir sanki.

Sonuç

Karakter yaratma konusunda Türk edebiyatının en başarılı yazarlarından biri olarak değerlendirebileceğimiz Tahsin Yücel, 1995 yılında yazdığı Bıyık Söylencesi romanının başkahramanı Cumali Kırıkçı karakteriyle bedene yabancılaşma olgusunu bıyık üzerinden ironik bir şekilde sorunsallaştırır.

Anadolu'da "sırta gömlek, ayağa çorap giymek kadar doğal bir şey" (Yücel, 1995: 7), "erkeklığın en görkemli simgesi" (Yücel, 1995: 114), "en büyük onur nedeni" (Yücel, 1995: 123), "erkeklik göstergesi" (Yücel, 1995: 123) sayılan bıyığın hem Anadolu halkının ruhsal yapılanmasında nasıl çetin bir mesele olduğu hem de toplumun etkisiyle bir insanın hayatını nasıl biçimlendirdiği romanda simgesel bir düzlemde ve üst gerçeklik yoluyla anlatılır.

Yapılan çözümlemede, Cumali ve Berber Ziya'nın kendilerini bıyığa adayıp nesneleşmeleri, bağlanma dinamikleri perspektifinden irdelenmeye çalışılmıştır. Varlığı bıyığı ile doğrulanan, tüm amacı onunla ve onun için tamamlanmak olan Cumali'nin yanlış bilincinin, erken dönem bağlanma örüntüsündeki kodlamalar olduğu üzerinde durulmuştur. Berber Ziya ve Cumali'nin yaşamlarının ilk yıllarında kendilerine birincil bakım veren özneye sağlıklı ve güvenli bağlanma ilişkisi kuramamaları, onları yetişkin dönem yaşamlarında kendilerini gerçek anlamda tanıyamayıp acı ve endişe veren, korkutucu ve depresif bir iletişime sürüklediği tespit edilmiştir. İki için de bir sığınak, bir teselli kaynağı olan bıyık, yaşamlarına umutsuzca anlam arayışını yükledikleri bir kıl yumağı olmuştur. Metin boyunca onların birbirleriyle kurdukları ilişkinin, çocuğun ebeveyninin isteklerini kayıtsız şartsız bir komut olarak algılamasıyla aynı türden bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

İnsanlar, yoğun bir abartma duygusuyla Cumali'yi, bıyığı, boyu ve kılığıyla, ortak özlerinin, çok parlak olduğunu düşündükleri kökleriyle çok parlak olacağını düşledikleri geleceklerinin bir göktaş gibi bugüne düşmüş bir örneği olarak gördükleri için (Yücel, 1995: 51) Cumali, anlatı boyunca bıyığının yazgısıyla kendi yazgısını, nafil bir çabayla bütünleştirmeye çalışır. Ancak; bu uğurda sergilediği her çaba, kendisini yok eden bir sürece dönüşür. Yücel, kahramanının bedensel ve ruhsal değişiminin ters orantılı eğrilerinden doğan trajediyi, taşra

kültürü içinde bıyığın yüceltilirken kişinin ezilip yok edilme sürecini yer yer ince bir alay, yer yer saçmaya varan abartılı bir söylemle anlatır.

Türk edebiyatının en canlı, tutkulu, etkileyici ve kendini bir ideale adamanın uç örneklerinden biri olan Cumali'yi özne olamamak, taşıdığı bıyığın uzantısı durumuna gelip onun varlığının içinde erimek yorar. Karapala'nın kendi bedeni üzerinde yaptığı değişikliklerle deneyimlediği acı, gurur, sevinç onu, içi boşalmış, biçimci bir gösterinin parçası haline getirir. Yaşadığı çevrede yüzüne ait bir öğeyle, bıyığıyla kabul ve onay gören Cumali'nin bıyığının fantastik varlığı ile ruhsal durumu arasında uyum ve denge yaratamaması ciddi psikolojik problemler yaşamasına neden olur. Yazar, Türk toplumunda başkalarının söz ve düşüncelerinin bireyin üzerindeki yıkıcı etkisini, Cumali'nin, bıyığının gölgesinde kalıp derin bir bunalım sonucunda canına kıymasıyla göstermiştir.

Tahsin Yücel tüm romanlarında ironi ve eleştirel bir bakışla roman kahramanlarına ortak bir kader biçer: Onun roman kahramanları başarısız, pasif, bir yerde beceriksiz bile olsalar, hepsi de büyük tutkularla donatılmışlardır. Yaptıkları işe, sahip oldukları nesne ve duygulara kendilerini yok edecek ya da felakete sürükleyecek bir tutkuyla bağlanırlar. (Gögercin, 2007: 10) Bu tutku, aynı zamanda onları kendilerine karşı derin bir yabancılaşmaya sürükler. Fetiş unsuru haline getirdikleri 'nesne'leriyle aralarında kaygılı-ikircikli bağlanma stilleri gelişir. Ayrıca yabancılaşma süreci, Bıyık Söylencesi'nin kahramanı Cumali'de olduğu gibi, yazarın neredeyse tüm romanlarında, kahramanları -erken dönem ilişkilerindeki travmatik ve güvensizlik yaratıcı bağlanmalardan kaynaklı- intihar ya da ölüme sürükler.

Yazar Bıyık Söylencesi'nde, bir Anadolu kasabasında, bir tutku, bir sabit fikir, hem arzu hem obsesyon nesnesi, her an meşgul olunması gereken "bıyık" sebebiyle iki farklı kimliğe bölünen bir kahraman üzerinden yitirilen denge ve uyum duygusunu trajediden mizah çıkararak anlatsa da aslında anlatılan bir ağıttır.

Kaynakça

Akyıldız, Hüseyin (1998). "Bireysel ve Toplumsal Boyutlarıyla Yabancılaşma". *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. S. 3, Güz.

Cıbroğlu, Yıldız (1997, 16 Mart). "Bıyık Hem Dümen Hem Dümenci / Tahsin Yücel'in 'Bıyık Söylencesi'ne Bıyık İmge'si", *Cumhuriyet Dergi*, S. 573.

http://www.lightmillennium.org/spring01/turkish/cyildiz_biyik2.html [Erişim Tarihi: 16.07.2019]

Çalışır, Manolya (2009). "Yetişkin Bağlanma Kuramı ve Duygulanım Düzenleme Stratejilerinin Depresyonla İlişkisi", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 1.

Efeoğlu, E. (2000). Her Yönüyle Tahsin Yücel. Mustafa Durak (ed.). İstanbul: Multilingual.

Erkoç, Ş. Artvinli, Fatih (2011, Eylül-Ekim). "Yabancılaşmak mı, Delirmek mi?" *Psikeart*, 17.

Gögercin, Ahmet (2007). "Kumru Yarma 'Bovarizm'in Son Kurbanı mı?". *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*. 17.

Göka, Erol (2011, Eylül-Ekim). "Kendine Yabancılaşmış Bir Kavram". *Psikeart*, 17, 68-73

Güleç, Cengiz (2013, Mart-Nisan). "Oy Libido Libido". *Psikeart*, 26, 20-23

Habip, Bella (2012). *Psikanalizin İçinden*. İstanbul: Yapı Kredi.

Karakuş, Özlem (2012). "Ergenlerde Bağlanma Stilleri ve Yalnızlık Arasındaki İlişki". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, C. 23, S.2, 33-46

Lukacs, Georg (2019). *Roman Kuramı*. Cem Soydemir (çev.). İstanbul: Metis.

Oktay, Ahmet (2003, 24 Ekim). "Tahsin Yücel: 'Kesintisiz Borçlu'". *Radikal Kitap*.

<http://www.radikal.com.tr/kitap/tahsin-yucel-kesintisiz-borclu-855344/> (Erişim Tarihi: 17. 07. 2019)

Öcal, Oğuz (2012). *Tahsin Yücel'in Romanlarında Bireyin Dramı, Yapı ve İroni*. Ankara: Akçağ.

Özkan, K. (2001). *Görünmez Adam Tahsin Yücel Kitabı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

Ünal, Süheyla (2013, Mart-Nisan). "Çift İlişkisinde Bağlanma". *Psikeart*, 26, 32-33

Yalçın, Fatih (2010). "Tahsin Yücel'in Romanlarında Yabancılaşma ve İroni",
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yücel, Tahsin (1995). *Bıyık Söylencesi*. İstanbul: Can.

Yücel, Tahsin (2015). *Yazın Gene Yazın*. İstanbul: Can.

